

A NEMI ALAPON TÖRTÉNŐ HÁTRÁNYOS MEGKÜLÖNBÖZTETÉS

Az alábbi rövid írások sorozatként jelentek meg a Transindex nevű elektronikus újságban, illetve az itt teret kapó internetes naplómban.¹ Céljaim szerint ezt a műfajt arra használom, hogy néhány kurrens közéleti problémát jelezzek, illetve körülöttük vitát kezdeményezzek. A jelenség, ami körül éppen ezt a sorozatot elindítottam a nemi alapon történő diszkrimináció előfordulása az Erdélyi Protestáns Teológiai Intézetben, pontosabban az intézetbe való felvételt szabályozó kritériumrendszerben, mely előírja, hogy évente hány lányt és fiút vesznek fel teológiai hallgatónak (aminek következtében a lányok nagyobb jegyekkel esnek ki a felvételin, mint amit az utolsó bejutó fiú kap).

Az eseménysorozatot, amelynek keretében ezek az írások megszülettek a Desire Alapítvány és a Transindex által a Diszkriminációellenes Tanácsnál letett „feljelentés” indította el, amit az intézet jegyzője által írott elutasító/tiltakozó álláspont követett, melyre első írásomat közöltem. Kiderül ebből és az ezt követőkből, hogy azok, akik nem értettek egyet lépésünkkel, megbotránkozásuknak úgy adtak hangot, hogy többnyire vagy az egyház sérthetlenségét és autonómiáját, vagy pedig az erdélyi magyarságot féltették a „belső” támadásoktól arra gyanakodva, hogy az, amit tettünk, nem lehet „csak” a nőket érintő kérdés, hanem valamiféle nagyobb magyar- és egyházellenes támadás része. A vita során azonban nem csak elutasító, hanem tettünkkel egyetértő hangok is megszólaltak, ráadásul egyházon belülről is. Ez jelezte számomra leginkább azt, hogy érdemes volt ebből az esetből közéleti témát csinálni még akkor is, ha egyesek ezt tabu-kérdésnek és egyházi „magánügynek” tekintik. Ha írásaim rá tudtak hangolódni valamilyen már lappangó belső változásra és annak esélyeit növelték, akkor elérték céljukat.

AZ EGYENLŐ JOGOKTÓL A DISZKRIMINÁCIÓ TILALMÁN ÁT AZ ESÉLYEGYENLŐSÉGIG

Amikor a Teológiai Intézet felvételi-rendszerében tapasztalt hátrányos nemi megkülönböztetés kapcsán megtettük jelzésünket a Diszkriminációellenes Tanácsnál, akkor igenis tisztában voltunk azzal, hogy az egyenlő bánásmód biztosítása és az esélyegyenlőség politikája között különbség van. Mint ahogyan azt is

¹ <http://www.magyar-vincze.egologo.transindex.ro>

tudtuk és tudjuk, hogy azért van szükség a törvény előtti egyenlőség normája mellett a diszkrimináció tilalmára és az esélyegyenlőség biztosítására, mert az elmúlt évszázadban bebizonyosodott, hogy az előbbi önmagában nem számolja fel a nők és férfiak közti strukturális egyenlőtlenségeket. Ezért sem az „ostobaság”, sem a „törvénytelenység” Csúry István által megfogalmazott vádja nem illik arra, amit tettünk.

Társadalmunkban számos olyan mechanizmus működik, amely megakadályozza azt, hogy a nők a férfiakhoz hasonlóan élni tudjanak a törvény által biztosított jogaikkal, illetve, hogy azonos kiindulópontból (vagyis egyenlő eséllyel) induljanak el a különféle gazdasági, politikai stb. forrásokért és javakért folyó versengésben. Ennélfogva az életnek vannak területei, amelyekről – a formális egyenlőség biztosítása ellenére – a nők kiszorulnak. Szintén emiatt történik meg az is, hogy azokon a területeken, ahol jelen vannak, a nők általában kevesebb szimbolikus és anyagi elismerésben részesülnek, és lassabban vagy egyáltalán nem jutnak el a különféle pályák ranglétráinak felső fokaira.

Éppen ezért van szükség a törvény előtti (nemi) egyenlőség biztosítása mellett a diszkriminációellenes törvénykezésre, amely – az egyenlő bánásmód elve alapján – mindenkit emlékeztet arra az alapvető tényre, hogy mivel a nő is ember, ezért a nők jogai emberi jogok, és a nőket érintő jogsérelmek az egyetemes emberi jogokat sértik. Az egyenlő bánásmódban való részesedést tartva szem előtt, a (nemi) diszkrimináció tilalma a hátrányos megkülönböztetés különféle formáira vonatkozik. Mind a közvetlen diszkriminációra, amely – esetünkben – a nőket úgy hozza hátrányos helyzetbe, hogy explicite kizárja őket valahonnan azon az alapon, hogy nők, mind pedig a közvetett diszkriminációra. Az utóbbi látszólag semleges kritériumokra hivatkozva (értsd nemre való tekintet nélkül) tesz különbséget az egyének között, de úgy, hogy közben rejtett módon eltanácsolja/elbátortalanítja (végső soron kirekeszti) a nőket olyan területekről, amelyekhez egyébként – törvény alapján – joguk lenne hozzáférni. Ez az indirekt diszkrimináció olyan előítéletek alapján tud működni (és sokak szemében legitimálódni), amelyek az „alulértett”, nőiesként meghatározott tulajdonságokat és szerepeket összeegyeztethetetlennek tartják a szóban forgó tevékenységi területekkel. Így történhet meg például az, hogy a családalapításra hivatkozva – de valójában azoknak a kulturális elképzeléseknek az alapján, amelyeket az emberek tartanak fenn a nő családi szerepével kapcsolatban – a nőket „eleve” alkalmatlannak tartják arra, hogy bizonyos területeken tevékenykedjenek. És ezért fordulhat elő az, hogy mifelénk („sajátos erdélyi körülményeink között”) a nők hátrányos megkülönböztetése nem élődik meg diszkriminációként. Ezt a legtöbbször mind az egyéni vélekedések, mind pedig a köztudat „a dolgok természetes rendjének” részeként tekinti.

Mivel társadalmunk minden egyes területét átszövik az olyan – nemiséggel, nemi identitással, nemek közti viszonyokkal kapcsolatos – sztereotípiák és gya-

korlatok, amelyek hátrányos helyzetbe hozzák a nőket, ezért nem csodálkoztunk azon, hogy – a formális jogi egyenlőség és a hátrányos megkülönböztetés tilalma ellenére – a nőknek és férfiaknak nincsenek egyenlő esélyeik. Ez a felismerés vezette a nők jogaiért harcoló aktivistákat (és végső soron az Európai Unió ehhez kapcsolódó intézményeit) ahhoz az elképzeléshez, miszerint – a nők és férfiak közti valós egyenlőség megteremtése érdekében –, legalábbis átmenetileg és célirányosan, szükség van olyan preferenciális bánásmódra, amely a hátrányokat kiegyenlíti. Valóban az Amszterdami Szerződés legitimálja azt, amit mifelénk „pozitív diszkriminációnak” neveznek, és aminek célja az, hogy kiküszöbölje a nők által elszenvedett hátrányos megkülönböztetés hatásait. Az esélyegyenlőség elve (ismét) emlékeztet arra, hogy a nemek közti egyenlőség nem a nemek közti különbségek, hanem az egyenlőtlenség ellentéte. De arra is, hogy a „különbözőség” (melynek elvesztésén egyesek szomorkodni látszanak) nem a természetből adódik, hanem abból a módból, ahogyan – nők és férfiak egyaránt – meghatározzák, értékelik és rangsorolják a „női” és a „férfi természetet” többek között azért, hogy elfogadtassák az uralkodó társadalmi rendet (melynek, sok esetben, a nemek közti egyenlőtlenség szerves, „természetes”-nek tartott része).

Persze a törvény előtti egyenlőség, a hátrányos megkülönböztetés tilalma és az esélyegyenlőség politikája nem csak a nemi identitást és a nemek közti kapcsolatokat érinti, hanem az etnikum, de továbbá a szexuális orientáció, az életkor stb. kérdéskörére is vonatkozik. Ezért meglepődve vehetjük tudomásul azt, hogy az etnikai kisebbségek jogaira oly érzékeny intézmények, egyének és mozgalmak elcsodálkoznak azon, hogy miként tudhanak valakik „csak” a nemi esélyegyenlőség ügye felett problémázni. De meglepődésünk hamar elszáll, mihelyt rájövünk, hogy a nők hátrányos megkülönböztetése nem csak a többségi, hanem a romániai magyar kisebbségi társadalom sajátossága is. Mint ahogyan az etnikai kisebbségi politikának szintén jellegzetessége a belső sokféleség elkendőzése, az egyenlőséghez és a különbözőséghez való jog elvének kisajátítása (eticizálása), és az „áru-ló”-nak kikiáltott szemléletek kirekesztése arra való hivatkozással, hogy azok károsak, mert „egységrombolók”.

Egyébként azok, akik azzal vádolnak bennünket, hogy nem ismertük fel az egyenlő bánásmód és az esélyegyenlőség közti különbséget, a maguk során összekeverik a diszkrimináció és a pozitív diszkrimináció jelenségét. Az amúgy nem eléggé világos „érvelésből” a következő álláspont sejlik ki: a teológiai intézet felvételi kvóta-rendszerében a lányok számára elkülönített helyek a lányok preferenciális bánásmódban való részesedését szolgálják, ezért téves azt állítani, hogy hátrányos megkülönböztetésnek vetik alá őket. Ezért, hangzik a következtetés, „butaság” diszkriminációról beszélni. De a tények cáfolják ezt az érvelést, és mindenki beláthatja azt, hogy az általunk jelzett eset nem azonos azzal a felvételi rendszerrel, amely például a Babes-Bolyai Egyetemen működik a magyar vonal és az elkülönített Roma helyek tekintetében. Míg az utóbbi esetben az „elkülönítés”

valóban azt a célt szolgálja, hogy az elszenvedett hátrányos megkülönböztetés hatásait kiküszöbölje, miközben mind a magyar, mind pedig a Roma diákoknak joguk van arra, hogy a román vonalra is felvételizzenek, a mi esetünkben másról van szó. Itt a lányok nem felvételizhetnek a fiúknak fenntartott helyekre, és az „elkülönítés” hiányában több esélyük lenne arra, hogy bejussanak az általuk kiválasztott intézménybe, amely elfogadta a nemek közti egyenjogúság eszméjét a lelkészi pálya tekintetében. Mi bizonyítja ezt jobban, mint az a tény, hogy az „elkülönített” helyekre pályázó lányok nagyobb médiákkal esnek ki a felvételin, mint amekkorákkal a fiúk bejutnak.

Ez a rendszer semmiképp sem illik bele a nők tényleges egyenjogúsításának képébe, s mint ilyen, nem tartható fenn azok által, akik arról beszélnek, hogy Románia miként „keresi helyét az európai házban”, ahelyett, hogy emellett feltennék azt a kérdést is, hogy a romániai magyar társadalom miként teszi ezt. Meggyőződésem, hogy az ilyen és ehhez hasonló kérdések, melyek – amint kiderült – konstruktív társadalmi párbeszédet képesek elindítani, nem „keserűsége”, hanem (ellenkezőleg) optimizmusra kellene okot adjanak. Ideje lenne leszoknunk már arról, hogy a számunkra kényelmetlen, „belülről” jövő kritikákat valamiféle „román összeesküvés” eszközének tekintsük. Véleményem szerint jobb érzéssel tudnánk örülni akár karácsonynak, akár hétköznapjainknak abban az esetben, ha úgy tekintenénk magunkra, mint élő és megújuló közösségre, mely be tudja építeni magába a sokféleség hangjait. És amely el tudja fogadni azt, hogy a nők helyzetéről (akár a nők egyházon belüli helyzetéről), úgy is lehet beszélni, hogy közben elfogadjuk: ennek a kérdéskörnek önmagában is óriási társadalmi fontossága és haszna van, és nem kell valamiféle „felsőbbrendű” instanciákat keresni arra, hogy legitimáljuk ekörül folytatott párbeszédünket.

A NŐ CSALÁDI SZEREPÉNEK CSAPDÁI

A nők és férfiak közti megkülönböztetésnek egyik legsarkalatosabb pontja az a különbség, amely a biológiai reprodukcióban játszott szerepükből adódik. Csak a nő képes a gyerek kihordására és gyerekszülésre, hangzott el számtalanszor vitánkban, ezért meg kell védeni őt attól, hogy olyan tevékenységeket végezzen, amelyek megakadályozzák azt, hogy ennek az elsődleges szerepkörének eleget tegyen.

Senki sem tagadja a reprodukcióban játszott szerep biológiai meghatározottságát. Viszont teljesen jogosak azok a kérdésselvetések, amelyek arra vonatkoznak, hogy miként kezeli a társadalom őket, milyen következtetéseket von le belőlük a nők családon belüli és kívüli szerepeivel kapcsolatban, és – nem utolsó sorban – miként értékeli őket és milyen helyet szán nekik a társadalmi ranglétrán. Közhelyszámba mehet annak megállapítása, hogy az ember természete – ennek bármilyen vonatkozásáról is legyen szó – nem létezik e természet kulturális értelme-

zésén és használatán kívül. Vagy nem? Ha mégis, ennek ellenére – főként mikor a nemek közti különbségről beszélünk – sokszor nehéz elfogadnunk azt, hogy emezt nem a genetikai kódokban, hanem azokban a módozatokban kell keresnünk, ahogyan a társadalom különféle intézményei (a család, az iskola, a munkahely, a média, a politika) meghatározzák, értékelik és rangsorolják őket.

Másképp szólva, igen helytelenül járunk el, ha annak alapján, hogy testének biológiai felépítésénél fogva egyedül csak a nő képes a gyerekszülésre, arra a következtetésre jutunk, hogy a gyereknevelés alapvetően/kizárólag az ő feladata. Az aztán már egyenesen igazságtalanságnak számít, hogy ugyanerre hivatkozva kizárjuk őt más szerepekből ráadásul azzal érvelve, hogy mindez az ő érdekeit szolgálja. Mi más működteti ezeket az álláspontokat mint a patriarhális és paternalista elvek összefonódása. Hiszen, egyfelől, ez az „érvelés” és a nevében végzett gyakorlat – kiszorítva a nőket számos anyagi és más jellegű elégtételt hozó tevékenységből – hátrányos helyzetbe hozza őket a férfiakhoz képest (vagy, másképp mondván: a maskulinként meghatározott szerepek betöltőit részesíti előnyben). Másfelől pedig, az elnyomó felsőbbrendűségi gesztusával, hálát követel magától az alárendelttől, ráadásul büntudatot ébresztve benne azért, ha nem értékeli eléggé azt, hogy „megvédte” őt azoktól a kellemetlenségektől, amelyek – esetleg – a gyereknevelés, a házimunka és a jövedelemszerzés hármastérhéből származnak.

Miért sántítanak ezek az argumentumok? Mindenekelőtt azért, mert tévesen következtetnek, amint már mondtam, a gyerekszülés biológiai tényéből a gyereknevelés kizárólagosan vagy alapvetően női társadalmi feladatkörére. Helyesen állapították meg sokan a vitában: hadd szóljunk a férfi (lelkész) apai és férji kötelességéről is. Hiszen anélkül, hogy a családon belüli munkamegosztást és az erről, valamint a házimunkáról vallott nézeteinket megváltoztatnánk, nem lehet teljes és elégtételeket hozó az a változás, amely „megengedi” a nőknek azt, hogy jövedelmeikkel hozzájáruljanak a család anyagi fenntartásához. Sőt, továbbmenve, annak a közösségnek ezzel kapcsolatos felelősségéről is szólnunk kell, amelyik – állítólag – nagyra értékeli a nő szerepét a társadalom (család, közösség, nemzet, emberiség) biológiai és kulturális reprodukciójában. Lehet, hogy rossz emlékeink vannak a kommunista rendszer bölcsődéiről és óvodáiról, de ez nem jelenti azt, hogy nem tudnánk kitalálni, miként kell emberségesebben működtetni azokat az intézményeket (közösségi formákat), amelyek – szükség esetén – átvehetik a nőktől és férfiaktól a házimunka és gyereknevelés bizonyos feladatait.

A szülés mint női feladat mellett, sokszor és sokan említik meg azt, hogy a nő szerepe az is, hogy közösségének nyelvét, szokásait, hagyományait, sőt becsületét és ilyenformán, általában, identitását megőrizze. Ezek a megfontolások mindig alárendelik a nőt valamilyen magasabbrendű instanciának, és nem tartják tiszteltben azt, hogy neki mint autonóm egyénnek milyen jogai, szükségletei, elképzelései, vágyai vannak. Sőt, elképzelhetetlennek tartják, hogy a nőkről ilyen terminusokban is elfogadható/illik/kötelező gondolkozni, annak ellenére, hogy láthat-

nák, ha akarnák: ők nem feltétlenül, és nem csak, és nem mindig akarnak a másokról való gondoskodás önfeláldozó hősei lenni. Erre azt mondják egyesek, hogy ezek az individualizmus rákfenéi, amelyekkel szemben a nőknek „esélyük” van arra, hogy a közösségiség és a szolidaritás eszméit gyakorolják. De ehhez, nyilván, a férfiaknak is joguk kellene legyen. Ráadásul ennek a gondolatmenetnek visszaütői is vannak, amelyek ismét negatívan érintik a nőket úgy, hogy közben ők magukat elmarasztalják emiatt. Lásd azokat az eseteket, amikor a családi szerepkörének önmagát teljesen feláldozó nőt – adott ponton – azzal vádolják, hogy túlságosan hagyományörző, nem halad a korrallal, nem képes arra, hogy független legyen, nem tud/akar mást csinálni „csak” a házimunkát. Nem beszélve arról a hátulütőről, ami azzal jár, hogy a férjét és gyerekeit kiszolgáló nő (akinek közben, különféle okoknál fogva, nem adatott meg, hogy más képességeit is kifejlessze és kamatoztassa) egyszer csak magára marad (férje elhagyja, gyerekei felnőnek) és igen nehezen (vagy már egyáltalán nem) tudja önmagát újrakitalálni. Esetleg azért, mert már igen idős, vagy azért, mert ezt az abilitását nem tudta kifejleszteni többek között amiatt, hogy a társadalom elmarasztalta, esetleg büntette is őt akkor, amikor ezt megpróbálta.

Mindezen, de sok más ok miatt is, hatványozottan kellene támogatnunk azokat a nőket, akik a hagyományosan nem női szakmák betöltői kívánnak lenni. Például lelkészek. Akik családosan, férjzetten, gyereket vállalva, avagy ellenkezőleg, családtalanul, férjtelenül és gyerektelenül, de egyértelműen odaadóan és hozzáértően akarják végezni munkájukat családon belül és kívül egyaránt. Mégpedig úgy, hogy közben önmaguk egyéni érdekeit, szükségleteit és álmait is megvalósítják.

KÖZÉLET, TÁRSADALOMKUTATÁS, EGYHÁZ. AVAGY HOGYAN (NEM) SZÓLALNAK MEG A NŐK

Minden évben szívesen beszélgetek diákjaimmal a „tudós” és a „tudományos tudás” társadalmi hasznáról/haszontalanságáról (avagy, ha úgy tetszik, a megismerés etikai és politikai kérdéseiről). Néha pedig alkalmam van arra, hogy saját történeteimmel példázzam ezt. Nyilvánvaló, hogy a szóban forgó kategóriákat is mindig emberek határozták meg, ezért különféle tartalmakkal telítődtek különböző korokban és helyzetekben, végső soron azokat a viszonyulásokat tükrözve, amelyek a közélet különféle szereplőinek kapcsolatait szervezték. Egyébként mindkét terület, amelyen dolgozom – mind a szocio-kulturális antropológia, mind pedig a társadalmi nemek tudománya (*gender studies*) – igen érzékeny e kérdésre. Többek között azért, mert helyzeténél fogva mindig is tudatában kellett lennie saját felelősségének, illetve annak, hogy bizonyos értékek mellett elkötelezett, és annak, hogy végső soron a „tudományos tudás” is része/terméke egy bizonyos politikai-kulturális kontextusnak. Ha másért nem, hát azért, mert min-

dig valakikről beszél valaki mások előtt (miközben önmagáról is szól), hozzájárulva így annak meghatározásához, hogy kik „ők”, milyenek, mit akarnak, miben különböznek tőlünk/hasonlítanak hozzánk, stb.. Bármennyire is ellenkezik sok „tudós”: kérdésfelvetései, megközelítésmódjai, magyarázatai és értelmezései nem lehetnek függetlenek sem személyes meggyőződéseitől, sem elméleti kereteitől, sem pedig társadalmi helyzetétől. Ősrégi vita ez, nem szándékszm most elvont szinten belebonyolódni.

Saját diszkrimináció-vitánkhoz kapcsolódva, pontosabban azon álláspontok mentén fogalmaznék meg néhány kérdést, amelyek összeesküvést, provokációt, kívülről való beleszólást, indokolatlan, sőt káros beavatkozást láttak kezdeményezésünkben. Érthető, hogy mindenki magyarázatot keresett arra, miért történik mindez. És – ha a saját életterük és felfogásuk kontextusában nézzük őket – lehet azt is értjük, hogy miért a „magyarellenes”, a „liberális”, avagy az „értelmiségi” jelzőkkel látták el ezeket, és miért a politikai avagy média-botránynak vélt esemény „haszonélvezőinek” tekintik a kezdeményezőket. De nyilván megértésük nem jelenti feltétlenül elfogadásukat és a velük való egyetértést. Ezért tenném itt fel a következő kérdéseket.

Végül is mi tartozik a „közélet” alá? Ki tartozik bele és ki van azon kívül? Hol áll a társadalomkutató és az egyház, például, ehhez és egymáshoz képest? Ki határozza meg a közélet problémáit? Kinek van esélye ennél fogva ahhoz, hogy fontossá váljon? Vagyis hogy problémái releváns, időszerű és autentikus problémákként határozódjanak meg? Kinek van és kinek nincs hatalma ahhoz, hogy definiálja az előjogokat élvező kérdéseket és leseperjen az asztalról másokat? Kemény erőviszonyok rejlenek ezen kérdések mögött, és egyáltalán nem véletlen az, hogy ki mer megszólalni, és ki tartja jobbnak a hallgatást.

Sokan észrevették, hogy (nyilvános) vitánkban – az egyház oldaláról – kevésbé, vagy szinte egyáltalán nem szólaltak meg nők. Esetleg sejteni lehetett, hogy álnéves hozzászólások mögött ott voltak (persze az anonimitás annak a fórumnak is a tartozéka, ahol megjelentek). Beszéltek helyettük férfiak, és hát... beszéltem én, és beszéltek újságíróknak, vagyis „mi, a kívülállók”. De társadalomkutatóként és egyáltalán, emberként, vagy ha úgy tetszik, feministaként, avagy „puhábban” szólva, a nők és a férfiak közti esélyegyenlőség elkötelezettjeként úgy gondolom, hogy igenis rám/ránk is tartoznak ezek a problémák. Ha a nők jogai emberi jogok, akkor az embert (is) szolgáló egyházak számára miért ne lennének relevánsak az emberjogi (nő-jogi) kérdések? És ha már éppen azokkal az egyházakkal állunk szembe, amelyek elfogadták az egyetemes papság, és a kapcsolódó női ordináció eszméjét, akkor miért ne lehetnének legitimek azok a (nemcsak „belülről” jövő) eszmefuttatások, amelyek az ennek életbe léptetése körüli problémákra, esetleg igazságtalanságokra mutatnak rá. Még akkor is, ha közben állami törvénykezésre (is) hivatkoznak.

Éppen ezért, ha én is beszélni tudok ezekről úgy, hogy azok hangjait esetleg felerősítem, akik különféle okoknál fogva nincsenek olyan helyzetben, hogy megszólalhassanak, akkor feljogosítva érzem magam arra, hogy ezt megtegyem. Hiszen olyan világban szeretnék élni, amelyben a közélet problémáiról való beszéd egy állandó folyamat, amelyben mindenkinek (minden nőnek is) lehetősége van részt venni, élve azzal a jogával, hogy saját problémái mint közéleti problémák határozódjanak meg. A beszédet pedig tettnek kell követnie, habár a beszéd önmagában is tett. Enélkül soha senki sem fogja megszerezni a problémái megoldásához szükséges anyagi és szimbolikus forrásokat. És ha közéletünk éppen úgy van felépítve, hogy abban a médiának óriási szerepe van (hiszen szinte semmi nem létezik, amiről a média nem beszél), akkor, ismét fenti minőségeimben, nem zárkozhatom el az elől, hogy ezt a beszédet én is, a médiában is folytassam. Ha tetszik ha nem az, hogy ez néha botránykeverő és szenzációkeltő, de éppen ennél fogva hatásos. Egyébként botrányok nélkül és elméleti szinten nyugodtan szólhatnék mindezekről az egyetem védett falai mögött, maximum azt remélve, hogy meggyőződéseimeit egyes diákok továbbviszik. De most nem ezt a kényelmes megoldást választottam.

A nyílt levél egyébként, amit a protestáns egyházak vezető szerveihez intéztünk, és amelyhez aláírásokat gyűjtünk², szintén erre a meggyőződésre épül. Valamint arra, hogy amit kérünk, az nem egy kívülről történő „művi” beavatkozás, még akkor sem, ha azoknak, akik a jelenlegi állapotokat fenn akarják tartani, az az érdekük, hogy ezt a látszatot keltsék. Hanem igen is a „belül” létező változtatási szándéokra épülnek rá, azt erősítik. Bevallom, amint kiderült már ebből az írásból, nekem is vannak ezzel kapcsolatban „mögöttes” és, ha úgy tetszik, önző érdekeim. Ezek pedig azok, hogy társadalomkutatóként olyasmit tudjak tenni, amit sokan hasznosnak találnak, és ne úgy, hogy én mondjam meg, mi a változás kívánatos iránya (hiszen távol áll tőlem, hogy ennyi hatalmat tulajdonítsak magamnak), hanem úgy, hogy – a magam módján – a belülről kívánt változást képviselő alternatív szempontokat megjelenítsem. Hozzájárulva, ha lehet egy kevéssel is, mindannak megerősítéséhez, amiről például Czire Szabolcs unitárius lelkész beszél elemző, kritikus és önkritikus írásában. Nem ő tartozik nekem köszönettel. Ez inkább fordítva van.

² <http://proteo.transindex.ro>